

Kulturhistorisk förstudie

Från Abborrabacken till Turkiet

Kulturhistorisk förstudie inför planerad vindkraftsetablering,
delområde 1-2, väster om Fredriksdal

*Almesåkra och Malmbäcks socknar i Nässjö kommun
Jönköpings län*

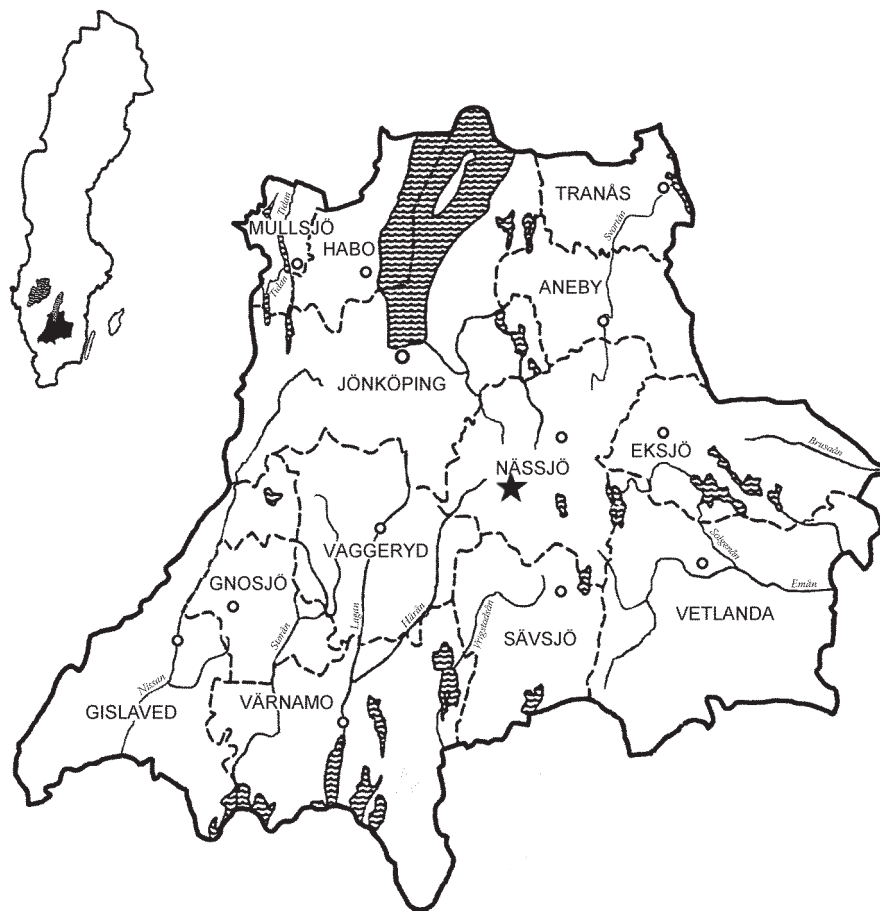

Kulturhistorisk förstudie

Från Abborrabacken till Turkiet

Kulturhistorisk förstudie inför planerad vindkraftsetablering,
delområde 1-2, väster om Fredriksdal

*Almesåkra och Malmbäcks socknar i Nässjö kommun
Jönköpings län*

Rapport och ritningar: Rickard Wennerberg

Grafisk design: Anna Stålhammar

Tryckning och distribution: Birgitta Blomkvist och Marita Tidblom

Jönköpings läns museum, Box 2133, 550 02 Jönköping

Tel: 036-30 18 00

E-post: info@jkpglm.se

www.jkpglm.se

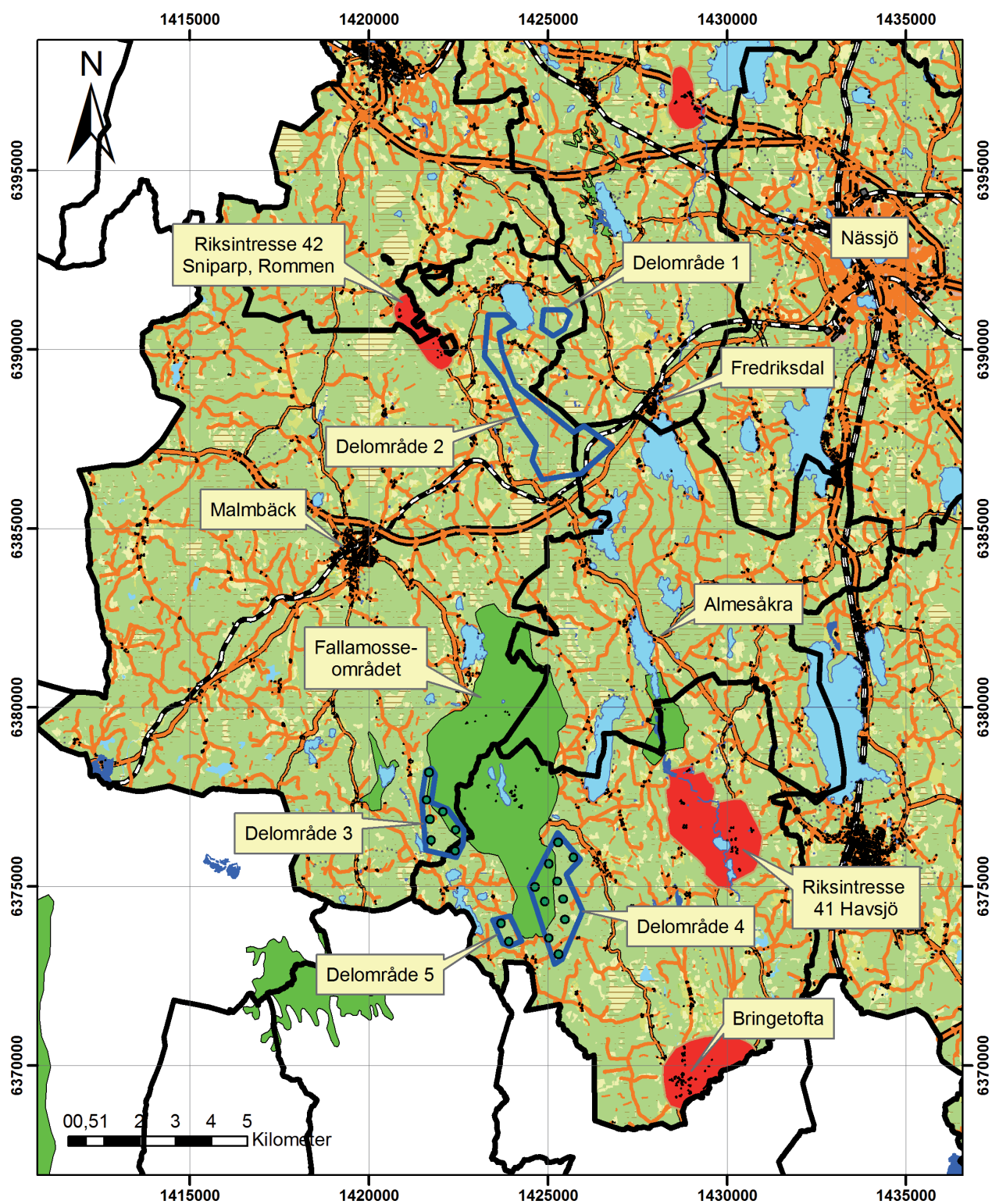
Utdrag ur tryckta och ajourhållna ekonomiska kartor är återgivna enligt tillstånd:

Ur karta © Lantmäteriet. Medgivande MS2007/04833.

© JÖNKÖPINGS LÄNS MUSEUM 2008

Innehåll

Inledning.....	5
Målsättning och metod	5
Topografi.....	6
Fornlämnings- och kulturmiljö.....	6
Riksintressen	7
Bevarandevärda områden och objekt.....	7
Naturområden och ängs- och hagmarksinventeringar.....	7
Tidigare undersökningar.....	7
Delområde 1-2.....	8
Delområde 1	8
Åtgärdsförslag.....	10
Delområde 2	10
Resultat av fältbesiktningen.....	12
Åtgärdsförslag.....	13
Det äldre kartmaterialet.....	13
Sammanfattning.....	14
Administrativa uppgifter.....	16
Referenser.....	17
Tryckta källor	17
Otryckta källor.....	17
Arkiv.....	17
Kartunderlag.....	18
Figurförteckning.....	19

FIGUR 1. Utdrag ur digitala fastighetskartan. Delområdena är markerade med blå linje. Riksintressen är röda områden, medan naturintressen är gröna områden. Sockengränserna är markerade med svarta linjer. Skala 1:150 000.

Inledning

Med anledning av att Nässjö Affärsverk planerar för etablering av vindkraftverk väster om Fredriksdal och söder om Malmbäck, Nässjö kommun, genomförde Jönköpings läns museum sensommaren hösten 2008 en kulturhistorisk förstudie över fem delområden inom Almesåkra, Bringetofta och Malmbäcks socknar i Nässjö kommun. Förstudien gjordes på uppdrag av Nässjö Affärsverk AB, genom Caroline Möller. Fält- och rapportansvarig var Rickard Wennerberg, antikvarie vid Jönköpings läns museum. Denna rapport omfattar de två nordliga delområdena (delområde 1-2), vilka är belägna väster om Fredriksdal i Almesåkra och Malmbäcks socknar. De tre övriga delområdena i Bringetofta och Malmbäcks socknar avrapporteras i Jönköpings läns museums arkeologiska rapport 2008:74.

Sammanlagt omfattar den kulturhistoriska förstudien fem delområden med en sammanlagd yta av ca 960 hektar. Fortsättningsvis benämns delområdena som nr 1-5 (se FIGUR 1). Denna rapport omfattar dock alltså endast delområdena 1-2.

I linje med rådande samhällsutveckling som syftar till en hållbar utveckling är det positivt att mer resurser satsas på förnyelsebar energi som även syftar till att göra samhället så oberoende som möjligt av fossila bränslen. Dock är det viktigt att dessa satsningar och byggnationer görs i samråd med kultur- och naturvård och med hänsyn till de värdefulla miljöer som kan komma att beröras.

Det bör också påpekas att i rapporten omtalas *fasta fornlämningar*, *övriga kulturhistoriska lämningar* och *bevakningsobjekt*. I samband med exploateringar av områden som omfattar förstnämnda lämningar sker vanligen någon form av arkeologisk insats. I förekommande fall sker detta också vid exploatering av lämningar som har status som övrig kulturhistorisk lämning eller bevakningsobjekt.

Vid exempelvis arkeologiska utredningar kan också lämningars status förändras, t ex kan ett röjningsröseområde som tidigare betecknades som övrig kulturhistorisk lämning få status som fast fornlämning. Även lämningar vars beskrivningar är bristfälliga kan också komma att behöva kompletteras inför vidare arkeologiska insatser.

Målsättning och metod

Den kulturhistoriska förstudien syftar till att ge en översiktlig beskrivning och analys av fornlämningar och kulturhistoriskt värdefulla kulturmiljöer. Målsättningen är att söka erhålla en helhetssyn på landskapets och bebyggelsens utveckling i ett långt tidsperspektiv. Den kulturhistoriska förstudien ska även kunna vara underlag i en MKB-process.

Metoden inbegrep kart- och arkivstudier, en kortare fältbesiktning av kända forn- och kulturmiljöer, samt rapportarbete. För-

studien syftar till att ge en översiktlig beskrivning och analys av fornlämningar och kulturhistoriskt värdefulla kulturmiljöer.

Topografi

De här aktuella delområdena 1-2 är belägna i Almesåkra och Malmbäcks socknar i Nässjö kommun. Dessa socknar räknas till Västra härad. Inom Nässjö kommun finns relativt rikligt med mindre sjöar och myrmarker. Landskapet präglas av barrskog, myrar och odlad mark (Andersson *et al* 1994a).

Delområdena är belägna inom de högst belägna partiet på sydsvenska höglandet, vilka vanligen når höjder mellan ca 330–370 meter över havet. Drygt 1,5 kilometer väster om delområde 3 finns Tomtabacken, som med 377 meter över havet är Götalands högsta punkt. Mindre än 1,5 kilometer nordöst, respektive drygt 1,5 kilometer nordväst om delområde 4, ligger Ekelsjö, som är länets högst belägna sjö på 345 meter över havet (Andersson *et al* 1994a).

Bygden väster och sydväst om Nässjö är alltså del av det sydsvenska höglandet. Berggrunden utgörs företrädesvis av vad som kallas yngre ögonförande granit. Mot väster i området kring Malmbäck är ett vittförgrenat, nord-sydligt stråk med vulkanit. Väster om Malmbäck löper också ett stråk med yngre granit och kvartssyenit i nordöst-sydvästlig riktning. Längre österut vidtar den så kallade Almesåkrgruppen, som består av konglomerat, skiffer och sandsten (Sveriges geologiska undersökning).

Delområde 1 ligger helt inom Malmbäcks socken och endast några hundra meter söder om Kansjö by. Mindre än 250 meter västerut ligger Kansjön, medan Fredriksdals samhälle ligger ca tre kilometer åt sydöst. Det långsträckta delområde 2 är beläget omedelbart sydväst om Kansjö, samt mindre än en kilometer väster om Fredriksdalsjön och 1,5 kilometer väster om Fredriksdals samhälle. Delområdet är till största delen inom Malmbäcks socken, med undantag för den sydöstra delen, vilken är belägen i Almesåkra socken.

Fornlämnings- och kulturmiljö

Historiskt sett var området för delområde 1 del av Kansjö by. Det långsträckta delområde 2 sträcker sig över flera äldre gårdar och byars områden, varav Slätteryd, G(j)östorps, Hiarum Norra, Berg och Älgaryd är belägna i Malmbäcks socken, samt Ekesjös ägor i Almesåkra socken.

För ytterligare redogörelser över forn- och kulturlämningar i och omkring de enskilda delområdena, se nedan.

Riksintressen

Endast ca 900 meter väster om delområde 2 ligger Sniparp, Rommen, som utgör Riksintresse nr 42. Inom området finns ett odlingslandskap med länets bäst bevarade ladlandskap, samt äldre vägsträckning och två järnåldersgravfält (Johnsson & Remmare 1996).

Bevarandevärda områden och objekt

I kommunens kulturmiljöprogram 2007 betecknas området Hallhult-Tapplarp, med en mindre fornlämningskoncentration som särskilt skyddsvärt (se FIGUR 2, nr 203, Ahlqvist *et al* 2007). Detta område är beläget i Barkeryds socken endast någon kilometer söder om delområde 1 och ungefär lika långt öster om delområde 2. I Hallhult finns även en bevarad tvillingstuga från 1840-tal, som betecknas som lokalt skyddsvärt (nr 216, Ahlqvist *et al* 2007). I Holmen en dryg kilometer öster om delområde 1 ligger Gården Holmen, som även denna betecknas som lokalt skyddsvärt (nr 217, Ahlqvist *et al* 2007). Endast några hundra meter nordväst om delområde 2 ligger område Slätteryd (nr 601, Ahlqvist *et al* 2007). Miljön och odlingslandskapet kring den på 1800-talet skiftade byn, gör tillsammans med fornlämningsbeståndet att området betecknas vara av mycket stort intresse. Närmare 550 meter väster om delområde 2 finns också Område Norra Hiarum i kommunens kulturmiljöprogram (nr 603, Ahlqvist *et al* 2007), vilket utgörs av området kring RAÅ 21, ett stort kvadratisk röse.

I södra delen av Fredriksdalasjön ligger även Fredriksdals säteri, som anses vara av riksintresse av byggnadsminnesklass (nr 107, Ahlqvist *et al* 2007). I Viebäck något söder om Lannafallssjön finns Område Viebäcks folkhögskola (nr 106, Ahlqvist *et al* 2007), ett område som betecknas vara av regionalt intresse för byggnadsvården.

Naturområden och ängs- och hagmarksinventeringar

Omfattande ängs- och hagmarksinventeringar har genomförts i Nässjö kommun. I början av 1990-talet inventerades dessa naturtyper i kommunen (Andersson *et al* 1994a och b). Dessa områden innehåller ett stort biologiskt värde, men har också betydelse för landskapsbilden och kulturhistorien.

Tidigare undersökningar

I Nässjö kommun har tidigare flera liknande utredningar genomförts. I början av 1980-talet gjordes en översiktlig kulturhistorisk utredning (Lindqvist 1981). 1989 antog Nässjö kommunfullmäktige kulturminnesvårdsprogrammet varvid en inventering av representativa miljöer i kommunen presenterades (Ahlqvist 1991). Efter kommunens kulturmiljöprogram från 1998 (Hagren 1998) tillkom, efter ett beslut om revidering, det nya kulturmiljöprogrammet

Värdefulla byggnader och miljöer, vilket antogs 2006 (Ahlqvist *et al* 2007). Programmet redovisar områden av riksintresse för kulturmiljövården (skyddade enl. Miljöbalken), byggnadsminnen (skyddade i KML) samt områden som kommunen lyft som bevarandevärda (skyddade enligt PBL 3 kap §12).

Inom undersökningsområdet finns inga objekt eller områden som ingår i bevarandeprogrammet. Det finns dock områden som gränsar till utpekade kulturhistoriskt värdefulla miljöer, vilket ställer krav på hänsyn och anpassning. Det kan även finnas enskilda kulturhistoriskt värdefulla byggnader inom området, som inte identifierats i denna översiktliga utredning.

Äldre bymiljöer och bystrukturer har generellt ett kulturhistoriskt värde som bör beaktas. Även kulturlandskapet med det för regionen karaktäristiska småbrutna odlingslandskapet och en mångfald av kulturbärande landskapselement bör värnas.

Så sent som 2008 gjordes ytterligare en kulturhistorisk förstudie inför planerad vindkraftsutbyggnad (Vestbö-Franzén 2008). Denna omfattade fem delområden belägna sydöst om Malmbäck och i området mellan Almesåkra och Gådeberg.

Vad beträffar arkeologiska insatser, genomförde Jönköpings läns museum år 1977 en undersökning i Malmbäcks socken av vad som var kvar av en gravgrupp som ursprungligen bestått av en kvadratisk stensättning, en domarring, en oregelbunden stensättning, en rest sten, samt en kantställd häll (Areslätt 2008).

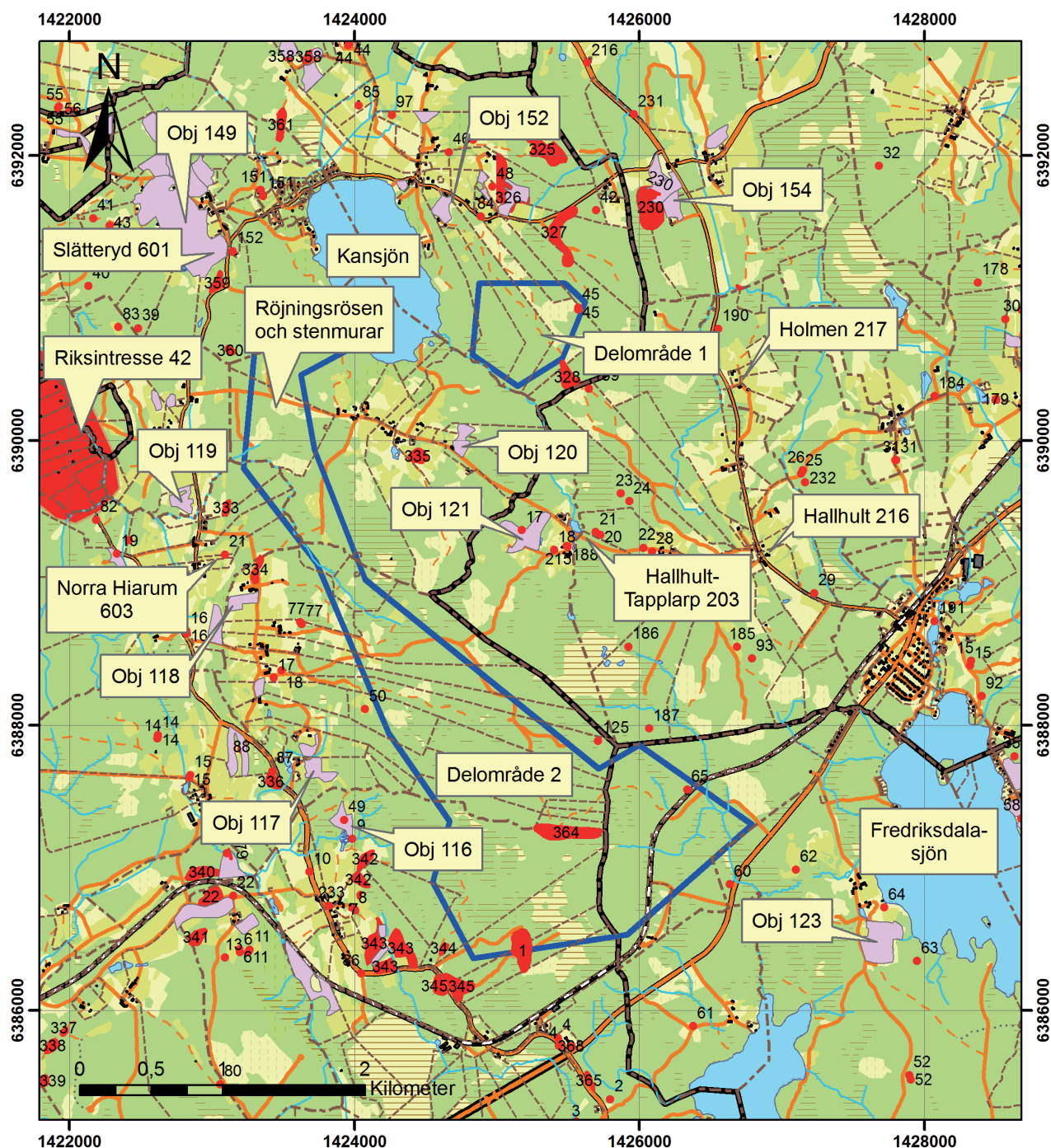
1987 delundersöktes och återställdes en skeppssättning i Barkansjö (RAÄ 2, Almesåkra socken). Skeppssättningen hade tidigare skadats i samband med markberedning och vid återställningsarbetet framkom inga fynd (Varenius 2000).

År 2000 utförde Jönköpings läns museum en förundersökning/schaktkontroll vid Bringetofta kyrka (Haltiner-Nordström 2003). Skelettdelar från tidigare begravningar, samt keramik och enstaka bronsföremål framkom. 2003 genomfördes en förundersökning inom gravfältet RAÄ 31a i samband med uppförandet av ett fritidshus (Engman 2003). Inget av intresse framkom dock. Året därpå gjorde Jönköpings läns museum en förundersökning vid det skadade gravfältet RAÄ 31b, Bringetofta socken (Ameziane 2004). Endast enstaka brända ben framkom vid denna förundersökning.

Delområde 1-2

Delområde 1

Delområde 1 är ett mindre område ca tre kilometer nordväst om Fredriksdals samhälle (se FIGUR 2). Närmare 200 meter sydöst om delområdet löper sockengränsen mellan Malmbäcks och Barkeryds socknar. Inom delområdet finns en registrering i fornminnesregistret (RAÄ 45:1 och 2, Malmbäcks sn), ett röse och en kvadratisk

FIGUR 2. Delområde 1 och 2, markerade med blå linje. Delområde 2 är beläget mindre än en kilometer öster om Riksintresse 42 och drygt 1,5 kilometer väster om Fredriksdals samhälle. Fornlämningar är markerade med rött, objekt inom ängs- och hagmarksinventeringen med lila. Svart linje visar sockengränserna. Medtaget på kartan är också bevarandevärda miljöer och objekt i Nässjö kommuns kulturmiljöprogram (benämnda med namn och nummer, t ex Hallhult 216).

stensättning, Stora rör kallad. Både RAÄ 45:1 och 2 har status som fasta fornlämningar. Ca 120 meter norr om delområde 1 ligger RAÄ 327, Malmbäcks sn, ett område med röjningsrösen som saknar beskrivning i fornminnesregistret. 500–800 meter norr och nordöst om delområdet kring Kansjö by finns även RAÄ 230:2,

325 och 326, röjningsröseområden som har status som övriga kulturhistoriska lämningar. De två sistnämnda saknar beskrivning i fornminnesregistret. I anslutning till byn ligger också en hägnadsvall (RAÄ 230:1, Malmbäcks sn), ett röjningsröse (RAÄ 46), två stensättningar (RAÄ 42 och 47) och ett röse (RAÄ 48). De tre sistnämnda lämningarna har status som fast fornlämning. Invid byn finns även en väghållningssten (RAÄ 84), även den med status som fast fornlämning. Närmare en kilometer öster om delområdet ligger RAÄ 190, torplämningen Sventes, betecknad som övrig kulturhistorisk lämning.

Omedelbart sydöst om delområdet finns ytterligare ett område med röjningsrösen (RAÄ 328, Malmbäcks sn) som saknar beskrivning i fornminnesregistret. Både RAÄ 327 och 328 har status som övrig kulturhistorisk lämning. Ca 300 meter sydöst om delområdet ligger även RAÄ 189, Barkeryds sn. RAÄ 189 består av torplämningen Kortebo, med status som övrig kulturhistorisk lämning.

Inom delområdet är inga registrerade värdefulla ängs- eller hagmarker. Emellertid ligger flera ängs- eller hagmarksobjekt nära delområdet. Drygt 400 meter sydväst om delområdet finns objekt 120 (Göstorp), bedömt som vara av högt naturvärde. Mindre än 500 meter norr om delområdet ligger också objekt 152 (Kansjö), dock med lågt botaniskt värde. Dryga 800 meter nordöst om delområdet finns även objekt 154 (Lunnestorp), med höga naturvärden (Andersson *et al* 1994a och b).

Åtgärdsförslag

Vid en etablering av vindkraftverk och eventuella nya transportvägar inom området bör gravanläggningarna RAÄ 45:1 och 2 undvikas. Vid exploatering på eller invid RAÄ 45:1 och 2, kommer sannolikt en arkeologisk undersökning att krävas, vilket beslutas av länsstyrelsen. På samma sätt bör de omkringliggande lämningarna undvikas vid anläggande/förbättrande av eventuella nya transportvägar till området.

De lämningar som finns i och omkring delområde 1 utgörs både av förhistoriska gravanläggningar, fossil åkermark och yngre torplämningar.

Vid fortsatt exploatering av området förordar Jönköpings läns museum att en arkeologisk utredning, etapp 1, i form av bl a att en noggrannare fältinventering görs. Detta bör göras i syfte att erhålla en bättre bild av vilka ytterligare lämningar som kan finnas inom delområdet.

Delområde 2

Delområde 2 är beläget mindre än en kilometer öster om Riksintrasse 42 och drygt 1,5 kilometer väster om Fredriksdals samhälle (se FIGUR 2). Inom delområdet löper sockengränsen mellan Malmbäcks och Almesåkra socknar. I sydöstra delen tangerar området även

gränsen till Barkeryds socken. Delområdet ansluter i nordligaste delen närmast till Kansjön vid Abborrabacken.

Av de omkringliggande byarna och gårdarna har flera medeltida belägg. Gården Hallhult (*Halutt*) uppges 1542 vara 1 skattehemman. För gården Tapplarp (*Toalarp*) finns en uppgift från 1575 att den skulle vara 1 kyrkoutjord. Byn Göstorp (*giøtztorp*) förekommer redan 1498 och uppges 1542 bestå av 2 frälsehemman. Från sistnämnda år uppges Kansjö by (*kansiö*) bestå av 2 skattehemman. Slätteryd (*slättorjdh*) förekommer i en källa redan 1432. 1542 anges byn bestå av 1 skatte- och 1 frälsehemman (F-Topo).

Inom delområde 2 finns tre registreringar i fornminnesregistret. RAÄ 65, Almesåkra sn, är en uppgift om torpet Fällan. Inga bebyggelse lämningar finns dock, men i området förekommer både röjningsrösen och hägnader, enligt fornminnesregistret. RAÄ 364, Malmbäcks sn, är ett område med röjningsrösen som saknar beskrivning. Även RAÄ 1, Malmbäcks sn, är ett område med röjningsrösen. Både RAÄ 364 och 1 har status som övrig kulturhistorisk lämning.

Ca 400 meter nordväst om delområdet ligger RAÄ 152, Malmbäcks sn, en kvadratisk stensättning. Närmare 300 meter nordväst om delområdet är även RAÄ 359, ett område med röjningsrösen som saknar beskrivning i fornminnesregistret. Drygt 100 meter väster om delområdet finns RAÄ 360, ett område med röjningsrösen som saknar beskrivning. Ca 650 meter öster om delområdet ligger RAÄ 335, ytterligare ett område med röjningsrösen som saknar beskrivning i fornminnesregistret. Stensättningen har status som fast fornlämning, medan röjningsröseområdena är övrig kulturhistorisk lämning.

250, respektive 350 meter väster om delområdet finns två områden med röjningsrösen (RAÄ 333 och 334), båda saknar beskrivning och har status som övrig kulturhistorisk lämning. Närmare 300, respektive 600 meter väster om delområdet ligger också RAÄ 21 och 77:1 och 2. RAÄ 21 är ett kvadratisk röse, medan RAÄ 77 består av två runda stensättningar. Både RAÄ 21 och 77 är fasta fornlämningar. Området kring RAÄ 21 utgör även Område Norra Hiarum i kommunens kulturmiljöprogram (nr 603, Ahlqvist *et al* 2007).

Ca 550 respektive 650 meter väster om delområdet finns RAÄ 18 och 17. RAÄ 18 är en möjlig grav i form av en rest sten och har status som bevakningsobjekt. RAÄ 17 är en fornlämningsliknande lämning och betecknas som övrig kulturhistorisk lämning.

100 meter väster om delområdet ligger RAÄ 50, en torplämning kallad Björkholmen. Kring torplämningen finns både källare och röjningsrösen. RAÄ 50 har status som övrig kulturhistorisk lämning.

Ca 100–700 meter sydväst om delområdet ligger ytterligare tio lämningar. RAÄ 9 är en slaggförekomst från lågteknisk järnfram-

ställning. RAÄ 49 är en torplämning, medan RAÄ 86 är en väg-hållningssten. RAÄ 233 är betecknad som *Byggnad annan*, en före detta gästgivargård. RAÄ 9 och 86 är fasta fornlämningar, de övriga har status som övrig kulturhistorisk lämning. RAÄ 7 och 8 är sammanförda lämningar, tidigare betecknade som möjliga gravar, men vid en senare inventering har de omtolkats till gravfältsliknande röjningsrösen. De har status som övrig kulturhistorisk lämning. RAÄ 343, 344 och 345 är alla röjningsröseområden utan beskrivning. Samtliga har status som övrig kulturhistorisk lämning.

200 meter sydöst om delområdet finns RAÄ 60, Almesåkra sn. Denna utgörs av torplämningen Lockebo, första gången omnämnd 1759. Ca 450 meter i samma riktning är ännu en torplämning, RAÄ 62, Grenadiärtorpet kallat, med anor från 1810. Bägge dessa torplämningar har status som övrig kulturhistorisk lämning.

120 respektive 160 meter öster om delområdet ligger ytterligare två torplämningar, RAÄ 125, Malmbäcks sn, benämnt Stenfällan, samt RAÄ 187, Barkeryds socken, kallat Finnaboängen. RAÄ 125 är plats för torp, medan RAÄ 187 är uppgift om torp. Bägge dessa lämningar har status som övrig kulturhistorisk lämning. Torpet Stenfällan bär för övrigt namnet Snytet på storskifteskartan över Berg från 1822 (Berg akt E76-2:1).

En dryg kilometer öster om delområdet finns även RAÄ 186, Barkeryds socken. Denna utgörs av en fornlämningsliknande lämning i form av en röseliknande lämning. RAÄ 186 har status som övrig kulturhistorisk lämning.

Inom delområdet är inga registrerade värdefulla ängs- eller hagmarker. Förutom objekt 120 (se ovan, delområde 1) som ligger ca 900 meter öster om delområdet ligger också objekt 121 (Tapp-larp), med botaniska intressen i samma område. En dryg kilometer sydöst om delområde 2 finns även objekt 123 (Ekesjö), med vad som betecknades som rik naturlig gräsmarksflora (Andersson *et al* 1994a).

Inom en radie om några hundra meter väster och sydväst om delområdet förekommer också ett flertal andra ängs- och hagmarks-objekt, som objekt 116 (Älgaryd och Röd), 117 (Södra Hiarum), 118 (Berg), samt 119 (Norra Hiarum och Floryd). Objekt 116 ansågs ha högsta naturvärdesklass, medan objekt 117–119 innehåller mycket höga naturvärden. Mindre än 400 meter nordväst om delområdet är också objekt 149 (Slätteryd). Helhetsintrycket med äldre, kontinuerligt hävdat odlingslandskap, bedömdes vara ett mycket värdefullt objekt ur naturvårdssynpunkt (Andersson *et al* 1994a och b).

Resultat av fältbesiktningen

Den norra delen av delområde 2 besöktes kort, varvid kunde konstateras att de äldre åkerytor som finns i området norr om den väg som löper i öst-västlig riktning, fortfarande hävdas för foderinsamling.

Omedelbart söder om vägen finns även ett flertal röjningsrösen och stenmurar (se FIGUR 2).

Åtgärdsförslag

Om etablering av vindkraftverk och eventuella nya transportvägar görs inom delområdet bör den fossila åkermarken RAÅ 1 och 364 undvikas. Bebyggelselämningarna vid torplämningen RAÅ 65 kunde ej återfinnas enligt inventeringshandlingarna, men i omgivningarna anges att både röjningsrösen och hägnader förekommer. Även dessa lämningar bör i möjligaste mån undvikas. På samma sätt bör de omkringliggande lämningarna undvikas vid anläggande/förbättrande av eventuella nya transportvägar till området.

Lämningarna i och omkring delområde 2 utgörs främst av fossil åkermark och yngre torplämningar. Emellertid förekommer både förhistoriska gravanläggningar och en slaggförekomst, sannolikt från lågteknisk järnframställning, alltså en äldre form av järnframställning.

Vid fältbesiktningen kunde även förekomst av äldre fossila odlingsspår konstateras i norra delen av delområdet. Vid fortsatt exploatering av området förordar Jönköpings läns museum därför att en arkeologisk utredning, etapp 1, bl a i form av att en noggrannare fältinventering görs. Eftersom ytterligare lämningar finns inom delområdet är det av vikt att försöka erhålla en bättre bild av vilken karaktär dessa är av, samt avgränsa deras utsträckning.

Det äldre kartmaterialet

Över delområdena finns ett omfattande kartmaterial bestående av olika lantmäterikartor som storskiftes- och laga skifteskartor. Storskifteskartorna är generellt från andra hälften av 1700- till första hälften av 1800-talet. Påfallande ofta överensstämmer dagens fastighetsgränser med den gränsdragning som framgår av dessa kartor. Även enstaka äldre kartor, som avmätningsskifteskartor från första hälften av 1700-talet finns, som täcker delar av områdena.

Vad som framgår av det äldre kartmaterialet är att större delen av delområdenas marker under 1700- och 1800-tal var utmark åt de gårdar och byar som fortfarande finns i trakten. Generellt är det också ett öppnare landskap som framgår av kartorna, eftersom stora delar av utmarkerna var betesmark för gårdarnas och byarnas djur.

Delområde 1 var del av Kansjö bys utmarker, medan delområde 2 till största delen var del av ett flertal byar och gårdars betes- ängs- och skogsmark. Även vissa hagar och åkerlyckor omtalas.

Sammanfattning

Sensommaren-hösten 2008 genomförde Jönköpings läns museum en kulturhistorisk förstudie över fem delområden inom Almesåkra, Bringetofta och Malmbäcks socknar i Nässjö kommun. Förstudien gjordes på uppdrag av Nässjö Affärsverk AB med anledning av planerad vindkraftsetablering. Fält- och rapportansvarig var Rickard Wennerberg vid Jönköpings läns museum.

Föreliggande rapport omfattar de två nordliga delområdena (delområde 1-2), belägna väster om Fredriksdal i Almesåkra och Malmbäcks socknar. De tre övriga delområdena i Bringetofta och Malmbäcks socknar avrapporteras i Jönköpings läns museums arkeologiska rapport 2008:74.

I rapporten omtalas *fasta fornlämningar*, *övriga kulturhistoriska lämningar* och *bevakningsobjekt*. I samband med exploateringar av områden som omfattar förstnämnda lämningar sker vanligen någon form av arkeologisk insats. Vid arkeologiska insatser kan också lämningars status komma att förändras och/eller behöva kompletteras.

Utifrån det äldre kartmaterialet från 1700- och 1800-tal framgår att större delen av delområdena var utmark åt de gårdar och byar som finns i trakten. Delområde 1 var del av Kansjö bys utmarker. Ett flertal gårdar och byar hade mark inom vad som är delområde 2. Vanligtvis visar också kartorna ett öppnare landskap, eftersom stora delar av utmarkerna fungerade som gårdarnas och byarnas betesmark.

Inom delområde 1 var sedan tidigare två gravanläggningar (RAÄ 45:1 och 2) kända, vilka har status som fasta fornlämningar. Inom delområde 2 finns två områden med röjningsrösen (RAÄ 1 och 364) helt eller delvis inom området, samt uppgift om en torplämning (RAÄ 65). Både RAÄ 364 och 1 har status som övrig kulturhistorisk lämning. Inom norra delen av delområde 2 kunde också äldre fossila odlingsspår konstateras i form av röjningsrösen och stenmurar.

Lämningarna i och omkring delområde 2 utgörs främst av fossil åkermark och yngre torplämningar. Även förhistoriska gravanläggningar förekommer.

Inom delområdena är inga värdefulla ängs- eller hagmarker registrerade. Ej heller förekommer några värdefulla miljöer eller objekt enligt kommunens kulturmiljöprogram. Emellertid är flera av dessa miljöer belägna utanför, men relativt nära de bägge delområdena.

Vid en eventuell etablering av vindkraftverk och nya transportvägar inom delområdena bör de registrerade lämningarna undvikas. På samma sätt bör omkringliggande lämningar undvikas vid anläggande/förbättrande av nya transportvägar till delområdena. Om området på eller invid RAÄ 45:1 och 2 inom delområde 1 tas i anspråk, kommer sannolikt en arkeologisk undersökning att krävas, något som länsstyrelsen beslutar om. Jönköpings läns mu-

seum förordar vidare att en arkeologisk utredning, etapp 1, bl a i form av en noggrannare fältinventering görs inom delområdena. Detta bör göras i syfte att erhålla en bättre bild av vilka ytterligare lämningar som kan finnas inom delområdena. Det är även av vikt att försöka erhålla en bättre bild av vilken karaktär dessa kan vara av, samt avgränsa deras utsträckning.

Administrativa uppgifter

Jönköpings läns museums dnr:	218/08
Beställare:	Nässjö Affärsverk AB
Fält- och rapportansvarig:	Rickard Wennerberg
Fältpersonal:	Rickard Wennerberg
Fältarbetstid:	2008-09-16
Län:	Jönköpings län
Kommun:	Nässjö kommun
Socken:	Almesåkra och Malmbäcks sock- nar
Församling	Almesåkra och Malmbäcks för- samlingar
Fastighetsbeteckning:	Ett flertal
Belägenhet:	Ekonomiska kartans blad 6E 8e Sjöstorp, 6E 8f Lunnestorp, 6E 7e Hiarum, 6E 7f Fredriksdal
Koordinater:	x 6386350 y 1424820 (delom- råde 2)
Undersökningsyta:	960 ha (sammanlagt område 1-5)
Fornlämningsnummer:	Ett flertal
Tidigare undersökningar:	Ej

Dokumentationsmaterialet förvaras i Jönköpings läns museums arkiv.

Referenser

Tryckta källor

- Ahlqvist, B. 1991. *Kulturminnesvårdsprogram för Nässjö kommun. Maj 1989*. Nässjö kommun. Nässjö.
- Ahlqvist, B. Hagren, P. & Andersson, M., 2007. *Värdefulla byggnader och miljöer 2007*. Miljö- och byggnadsnämnden, Nässjö kommun. Nässjö.
- Ameziane, J. 2004. *Mitt i gravfältet 31b*. Jönköpings läns museum arkeologisk rapport 2004:60.
- Andersson, L., Fasth, T., Bengtsson, O., Bergengren, I. & Nielsen, K. 1994a. *Ängs- och hagmarker i Nässjö kommun. Del 1*. Länsstyrelsen i Jönköpings län. Jönköping.
- Andersson, L., Fasth, T., Bengtsson, O., Bergengren, I. & Nielsen, K. 1994b. *Ängs- och hagmarker i Nässjö kommun. Del 2*. Länsstyrelsen i Jönköpings län. Jönköping.
- Areslätt, T. 2008. *Stensättning, rest sten och kantställd håll. Undersökning av RAÄ 155:3 med anledning av avstyckning och bildande av fastigheterna Stavsjö 1:8 och 1:9*. Jönköpings läns museum arkeologisk rapport 2008:12.
- Engman, F. 2003. *Mitt i riksintresset*. Jönköpings läns museum arkeologisk rapport 2003:39.
- Hagren, P. 1998. *Kulturmiljöprogram 1998*. Miljö- och byggnadsnämnden. Nässjö.
- Haltiner Nordström, S. 2003. *Bringetofta kyrkogård. VA-schakt inom Bringetofta kyrkogård*. Jönköpings läns museum arkeologisk rapport 2003:7.
- Johnsson, A. & Remmare, P-O. 1996. *Kulturmiljövårdens riksintressen: Jönköpings län*. Länsstyrelsen i Jönköpings län. Meddelande 96:4. Jönköping.
- Varenius, L. 2000. *Almesåkraskeppet*. Jönköpings läns museum arkeologisk rapport 2000:35.
- Vestbö-Franzén, Å. 2008. *Håll i hatten. Vindkraft på höglandets hjässa. Kulturhistorisk förstudie, del 1, inför planerad vindkraftspark vid Klappa*. Jönköpings läns museum arkeologisk rapport 2008:39.

Otryckta källor

- Lindqvist, G. 1981. *Översiktlig kulturhistorisk utredning och bevarandeförslag för Nässjö kommun. Juni 1980. Reviderad nov 1981*. Jönköpings läns museum rapport. Jönköping.

Arkiv

- F-Topo. Databas över ortnamn och äldsta belägg inom Jönköpings län. Upprättad av Jan Agertz. Jönköpings läns museum.
- Jönköpings läns museums antikvarisk-topografiska arkiv.

Riksantikvarieämbetets fornminnesregister (FMIS).

Kartunderlag

Generalstabskartan Nässjö, RAK-id J243-27-1, 1875.

Sveriges geologiska undersökning SGU. Ser. Ah nr 11 Specialkarta. Berggrunden i Jönköpings län.

Arkivsök, lantmäteriets söktjänst:

Malmbäcks socken:

Berg E76-2:1, Storskifte, 1822. David Ulrik Montelin.

Göstorp E76-22:2, Storskifte, 1797. Jonatan Montelin.

Hiarum [Norra] E76-25:1, Storskifte, 1796. Anders Chytræus.

Kansjö E76-30:2, Storskifte, 1801. Gustaf Esping.

Slätteryd E76-47:1, Storskiftesdelning, 1774. Nils Esping.

Slätteryd E76-47:3, Storskifte [Södergården], 1814. David Ulrik Montelin.

Älgaryd E76-60:1, Storskifte, 1798. Anders Östling.

Figurförteckning

Figur 1. Utdrag ur digitala fastighetskartan. Skala 1:150 000	4
Figur 2. Delområde 1 och 2	9

Sensommaren-hösten 2008 genomförde Jönköpings läns museum en kulturhistorisk förstudie över fem delområden inom Almesåkra, Bringetofta och Malmbäcks socknar i Nässjö kommun. Förstudien gjordes med anledning av att Nässjö Affärsverk planerade för en vindkraftsetablering.

Denna rapport omfattar de två nordliga delområdena (delområde 1-2), vilka ligger väster om Fredriksdal inom Almesåkra och Malmbäcks socknar.

Inom delområde 1 var två gravanläggningar kända, medan två områden med röjningsrösen samt uppgift om en torplämning, fanns inom delområde 2. Inom norra delen av delområde 2 kunde också äldre fossila odlingspår konstateras i form av röjningsrösen och stenmurar.